

PWN-Brief

Pastoraat voor woonwagengewoners, Sinti en Roma in Nederland

Emmaplein 19 C, 5211 VZ 's-Hertogenbosch

nummer 28 - april 2015

Doopviering van twee Romakinderen in de Kluiskerk te Geleen (pag.2).

*'Het was mij een waar genoegen' / 3
Afscheid van Hans Heringa*

*De trein vertrekt elke dag opnieuw / 4, 5
Het zigeunertransport van 19 mei 1944*

*In de schaduw van de Settela-eik / 6
Zeventig jaar na de bevrijding*

*Als zelfs de rechter het verhaal niet wil horen / 7
Roma in de knel door huisuitzetting*

2 Sintibedevaart

Naar Kapel in 't Zand

34ste Culturele Collectieve
Sintibedevaart naar
Roermond

De jaarlijkse Sintibedevaart
naar de **Kapel in 't Zand te
Roermond** vindt dit jaar
plaats van **20 tot en met 23
augustus**.

De standplaats voor de cara-
vans, tevens ontmoetingsplek
voor Sinti en burgers, is aan
de Kloosterweg-Terbaans-
weg, Roermond.

Programma

Donderdag 20 augustus

22.30 uur: nachtelijke ge-
bedsdienst op de
locatie.

Vrijdag 21 augustus

19.00 uur: kerkdienst in de
Kapel in 't Zand;

21.00 uur: culturele Sinti-
avond.

Zaterdag 22 augustus

15.00 uur: wagenzegening;
19.00 uur: Kruisweg;

21.00 uur: culturele Sinti-
avond.

Zondag 23 augustus

11.30 uur: eucharistieviering
in de openlucht in het Kruis-
wegpark.

Meer informatie

PWN, tel. 073-7370223
E. pwin@telfort.nl

Doopviering

Dopen in de Kluiskerk

Op 14 februari jl. vond een aparte doopviering plaats van
twee kleine Romakinderen. Omdat een van de kleintjes later
die week een ingrijpende operatie zou ondergaan was er
haast bij en moest de viering versneld plaatsvinden. Dat kon
in de Kluiskerk in Geleen. *Foto's: Léon Lemmens*

Adreswijziging

PWN - Media PWN - Mgr. Bekkersfonds

Door een interne verhuizing zijn het huisnummer en het telefoon-
nummer van het landelijk bureau gewijzigd.

Huisnummer ~~19-B~~ is nu **19 C**

Telefoonnummer ~~073-6921399~~ is nu **073-7370223**

‘Het was mij een waar genoegen’

Sinds 2001 maakte **Hans Heringa** (foto) deel uit van de diocesane werkgroep

woonwagenvoor-
tooraat Gronin-
gen-Leeuwar-
den. Als voor-
malig consulent
van het LWW,
het Landelijk
Woonwagen-
werk, en provin-
ciaal consulent
woonwagena-
ken voor de pro-
vincie Drenthe
was hij een groot

ervaringsdeskundige. Daarnaast bekleedde hij jarenlang de functies van adviseur, steun, toeverlaat én directeur van Foundation Transfer, een eigen stichting gespecialiseerd in de overdracht van (woonwagenwerk)ervaringen. In december 2014 is hij met de werkzaamheden gestopt. ‘Het was me een waar genoegen,’ schrijft hij bij zijn afscheid aan collega’s. ‘Sinds de beginjaren zeventig heb ik in het woonwagen- en zigeunerwereldje veel interessante mensen ontmoet en heb ik een schat aan ervaringen opgedaan.’

Hans Heringa over de pères

‘Jan en ik kennen elkaar al vele jaren, dat dateert nog uit de tijd van het Landelijk Woonwagenwerk. Jans voorganger was een père, père Oremus en dat klinkt toch heel anders dan Jan van der Zandt. Maar hoe ook hun namen mogen verschillen, de mentaliteit was dezelfde: hart voor de zaak. In de tijd van de père waren de woonwagencentra nog bezaaid met pastores; de père was daar het opperhoofd van. Jan daarentegen is landelijk, regionaal en plaatselijk pastor tegelijkertijd.’

Hans Heringa had een groot respect voor de cultuur en de religieuze achtergrond van de wagenbewoners. Zijn contacten met het

PWN en Jan van der Zandt als landelijk pastor dateren uit begin jaren tachtig van de vorige eeuw.

In doorgaans bloemrijke volzinnen sprak hij meerdere malen zijn waardering uit voor het woonwagenvoor-
tooraat en zijn pastor: Maar ook voor de werkgroepleden in Groningen klonk het respect door en kon hij kritisch inhaken op de beeldvorming en problematiek ten aanzien van woonwagenbewoners, Sinti en Roma, zowel plaatselijk als landelijk.

Hans Heringa over wagenbezoek

‘Toen ik eerder opbouwwerkers begeleidde (heet tegenwoordig coachen) heb ik een opbouwwerkster (dus niet een opbouwwerker!) maandenlang de wagens op een centrum in Overijssel laten ingaan; dat heette: op wagenbezoek. Haar opdracht was vast te leggen wat ze leerde en zag bij die bezoeken. Dat heeft geleid tot schriften vol met participerende observatieverslagen. De verslagen gingen schijnbaar over niets, maar ze boden een onovertroffen beeld van wat de bewoners dagelijks bezighoudt.’

Zijn aanwezigheid, inbreng en deskundigheid worden zeker gemist. Oprechte dankbaarheid is er dan ook voor de tijd dat Hans Heringa in Groningen heeft meegedacht om de aandacht vanuit de Kerk te blijven ontwikkelen.

Hans Heringa over ervaringsleer

‘Woonwagenbewoners en zigeuners hebben vele generaties lang met succes geleerd hoe om te gaan met burgers en hun beleidsinstrumenten. Een ervaringsleer die van generatie op generatie is overgedragen; dat is ervaringsleer bij uitstek. Ervaringsleer is impliciete leer. Veel sterker dan de leer van kennisoverdracht. Ervaringsleer vormt de basis waarop hun gedrag is afgestemd. Ervaringsleer is ook een leer die je jezelf niet bewust bent, omdat die zo vanzelfsprekend is.’

4 *Het zigeunertransport van 19 mei 1944*

De trein vertrekt elke dag opnieuw

19 mei 1944 - Vanuit het kamp Westerbork vertrekt een trein naar het concentratiekamp Auschwitz-Birkenau in Polen. In de beestenwagens zijn 245 Roma en Sinti geduwd, die op dinsdag 16 mei 1944 tijdens een razzia waren opgepakt. Een razzia op 'personen die op grond van hun uiterlijk, hun zeden en gewoonten als Zigeuners of als Zigeunerhalfbloed kunnen worden aangemerkt', zoals een telex aan regionale hoofden van de politie vermeldde.

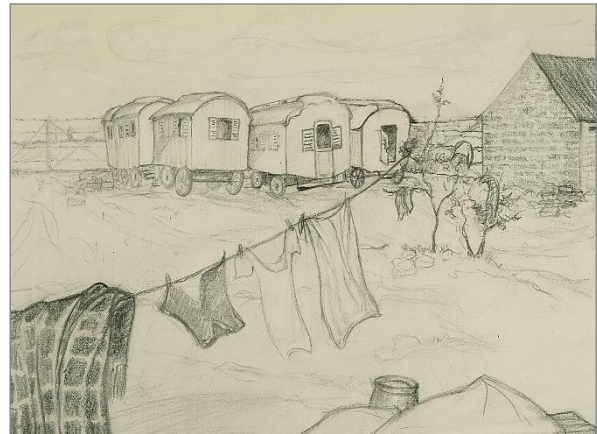
Er werden op die 16de mei 578 zigeunerischen aangehouden, mannen, vrouwen en veel kinderen, en in gereedstaande treinen naar Westerbork getransporteerd. In het doorgangskamp haalde men er 333 personen uit, omdat zij woonwagenbewoners zijn of beschikken over een paspoort van neutrale of geallieerde naties. De overige 245, onder wie 147 kinderen, gaan drie dagen later, samen met 208 Joden, op transport naar Auschwitz: een reis van drie dagen in overvolle en benauwde wagons. Geen drinken, alleen wat brood.

De trein is gereed voor vertrek, alleen de zigeuners moeten nog instappen. Dat heeft echter heel wat voeten in de aarde. Eerst weten ze absoluut niet wat de OD (Ordnungsdienst, red.), later ook de marechaussee en SS van hen willen en als ze dat begrijpen, denken zij dat ze hun wagons mee mogen nemen. Het moeten verschrikkelijke toestanden zijn, maar het speelt zich allemaal in de verte af. De voor hen bestemde wagons zijn de laatste van de trein en staan vlak bij de aardappelbunker zodat men de zigeuners, zonder door het kamp te moeten, naar de trein kan drijven. Omdat de trein stipt volgens dienstregeling moet vertrekken – de

Nederlandse Spoorwegen zijn met joden-transporten net zo exact als met ander vervoer – worden die arme mensen ten slotte zonder enige bagage in de trein gestopt. Zelfs uit de verte hoor je hun schreeuwen en jammerklachten, het gaat je door merg en been.

Fred Schwarz, *Treinen op dood spoor*, pagina 170

Woonwagens bij Kamp Westerbork

Tekening Hertha Metz-Baumgarten, 1944

Illustratie: Herinneringscentrum Kamp Westerbork

'Wegwezen!'

Eén van de Sinti die aan het transport ontsnapt, was **Zoni Weisz** (1937). Hij was pas zeven jaar oud en logeerde bij zijn tante toen de razzia op 16 mei 1944 plaatsvond. Drie dagen la-

ter werd hij alsnog met enkele familieleden opgepakt, maar het transport was inmiddels vertrokken uit het doorgangskamp Westerbork. Men bracht het groepje van negen mensen naar het station Assen waar ze op de trein zouden worden gezet. Op dat station heeft Zoni zijn ouders, broertje en zusjes nog in de beestenwagon gezien. Maar toen hij naar hen toe wilde gaan, duwde een politieagent hem terug die hem toeriep: 'Wegwezen!' Dat heeft hem het leven gered.

In Auschwitz

In Auschwitz-Birkenau wordt de groep van 245 Sinti en Roma in het *Zigeunerlager* geplaatst. Ouders en kinderen blijven zo bij elkaar, maar in ellendige omstandigheden. Kamparts Mengele voert er zijn beruchte medische experimenten uit, met vooral kinderen als slachtoffer. Honger en ziekten zijn dagelijkse metgezellen.

In juli 1944 komen de Sinti en Roma met staven en stokken in verzet tegen hun behandeling. Hun dappere poging maakt geen kans tegen de SS. Zij die nog kunnen werken worden naar de kampen Buchenwald en Ravensbrück getransporteerd. De achterblijvers vinden in de nacht van 31 juli op 1 augustus de dood in de gaskamers. Onder hen Settela Steinbach en haar familie (zie pagina 6). Van de 245 gedeporteerden keerden er volgens opgave van het Rode Kruis na de oorlog slechts 31 terug naar Nederland. Alleen volwassenen.

18 mei 2014 - Een dag met prachtig zonnig weer. Op het terrein van het voormalig kamp Westerbork is het druk. Er staan een honderdtal mensen bij elkaar om te herdenken dat op 19 mei 1944 een trein met 245 Sinti en Roma vanuit Westerbork naar het vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau vertrok.

Herdenken in Westerbork, Foto: Rogier Fokke, 2012

Sinti maken muziek, die de omstanders stil maakt. Dat gebeurt allemaal terwijl er achter hen wandelaars, genietend van het mooie weer, voorbijkomen. Enkele meisjes en jongens lezen om beurten de namen af van de mannen, vrouwen en kinderen die met het transport zijn weggevoerd. Namen en leeftijden: één jaar, vijf jaar, tien jaar, vijftig, het is droevig en beklemmend om te horen; ouder mochten zij niet worden.

De schatting van het aantal omgekomen Sinti en Roma voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog over heel Europa is rond de 500.000. In Nederland wisten velen uit de handen van de nazi's te blijven. Maar wat er gebeurd is, staat diep in hun collectief geheugen gegrift. De trein is op 19 mei 1944 uit Westerbork vertrokken, maar ook weer niet: de trein vertrekt elke dag opnieuw, steeds weer.

Westerbork 19 mei

Vandaag heb ik bloemen gelegd
en herdacht
dat ze hier werden samengebracht,
vijfenvijftig jaar geleden,
in dit door God vergeten oord,
voorportaal van de grote moord.

Hier hebben zij gebeden: o, God, waarom?
Bloemen in de bleke zon.
Zelf heb ik ze geschikt,
in een waas van tranen en verdriet.
Bloemen, vergeten kun je niet.

Zonnebloemen en rozen,
geschikt tot een boeket van pijn.
O, wat had ik graag bij jullie willen zijn.
Samen delen jullie smart.
Bloemen, als balsem voor mijn hart.

Bloemen vertellen het verhaal
voor m'n vader, moeder, voor allemaal.
Omdat ze anders waren, zinloos
omgebracht.
De toekomst wordt anders,
hebben we gedacht.

Zoni Weisz, 1999

Dit jaar is er geen officiële herdenking in Westerbork. Kijk voor meer informatie op www.westerbork.nl waar uitgebreide informatie is te vinden over de vervolging van Sinti en Roma. Typ *Sinti* in de zoekbalk en kies uw onderwerp.

Bronnen: Frans de Smit, *De laatste trein* in *Walfried*, Kwartaalblad van de Walfriedparochie Groningen, jaargang 24, nr. 90, pagina 21
Stichting Media PWN, *Donkere Dagen*, Uit het leven van Sinti, Roma en woonwagenbewoners.

In de schaduw van de Settela-eik

In januari jl. werd in het kader van de 70-jarige bevrijding van Nederland, een kleine expositie ingericht in Born (L.) op initiatief van de Stichting 4 Mei Herdenking Born, samengesteld door Jo Janssen en Jacques Engels. De expositie was opgezet rond de kinderslachtoffers uit de voormalige gemeente Born, waaronder Buchten, de plaats die wellicht meer bekend is als de geboorteplaats van het Sintimeisje Settela, 'het meisje met de hoofddoek'.

Settela, 19 mei 1944

In de expositie stonden de kinderen uit de voormalige gemeente Born centraal, die tijdens de Tweede Wereldoorlog en kort na de bevrijding door oorlogsgeweld of ziekte zijn overleden. Anna Maria Steinbach, roepnaam Settela, geboren op 23 december 1934 onder een woonwagen aan de weg van Grevenbicht naar Buchten, was een van de slachtoffers. Ze was nog geen tien jaar toen ze stierf.

Settela groeide op in een woonwagen aan de rand van het Zuid-Limburgse dorp Buchten, op een plek genaamd 't Hitje. Een woonwagencentrum kon je het niet noemen, want er stond maar één wagen, die van de Steinbachs, een gezin met – begin 1944 – tien kinderen. In de schaduw van een grote eik leefde het gezin van de inkomsten van vaders handel en vioolspel op Limburgse feesten en kermissen.

Na een grootscheepse zigeunerrazzia op 16 mei 1944 kwam een grote groep woonwagenbewoners en zigeuners in Westerbork terecht. Drie dagen later werden 245 van hen op transport gesteld naar Auschwitz. Onder hen Settela, haar moeder, broertjes en zusjes. Na drie maanden zijn zij omgebracht. De foto van 'het meisje met de hoofddoek', een still uit de film *Eingang und Abfahrt* van Rudolph Breslauer, is in veel documentaires en tentoonstellingen over de Jodenvervolgingen verwerkt, tot in 1994 ontdekt wordt dat zij niet het Joodse meisje was waarvoor zij werd aangezien, maar een Sintezza, een Sintimeisje.

De Settela-eik in Buchten

Settela-eik

Op de plek waar Settela in Buchten opgroeide is nu een nieuw zorgcentrum gesitueerd, zichtbaar gemarkeerd door de prachtige en gezonde zomereik, waaronder Settela en haar broertjes en zusjes hun kinderjaren doorbrachten. Deze boom, de Settela-eik zoals deze in de volksmond en vooral in de betreffende wijk wordt genoemd, heeft de gemeente begin 2014 op de lijst van beschermde objecten geplaatst. Goed te zien is dat de nieuwe weg die naar het zorgcentrum leidt, niet rechthoekig maar uit respect in een boog om de eik is aangelegd. ■

*Ik ben een oude méér dan tachtigjarige zomereik,
midden in een moderne nieuwbouwwijk.*

*Op deze plek was ik al, midden in het groen,
waar kinderen hier, op "t Hètje", speelden toen.
Kinderen uit Buchten, samen met Sinti-kinderen,
in mijn schaduw heerlijk vlinderen
onder een vriendelijk stralende zon.*

Ik zag dat het goed was, blij dat 't kon.

*Hier op deze plek was ik, ben ik
en zal ik u blijven herinneren
aan het kwade en het goede,
gedaan aan jonge Sinti-kinderen.*

Enkele regels uit het gedicht van Jacques Engels

Als zelfs de rechter het verhaal niet wil horen

Kort na Pasen 2014 wordt een heel gezelschap op straat gezet: opa en oma (veertigers, analfabeet), twee zonen met een verstandelijke beperking, hun partners en de twee jonge kinderen van een van de zonen. Wat ging eraan vooraf?

Zware straf

Eind 2011 wordt de uitkering ingetrokken, omdat er fraude is geconstateerd. Opa, gescheiden, had in de loop van de tijd voor ongeveer € 5.000,00 aan boodschappen en dergelijke naar zijn ex gebracht en de waarde ervan was door haar niet opgegeven bij de Sociale Dienst. Zij wist niet dat dit moest en begrijpt tot op de dag van vandaag ook niet waarom zij hiervoor ongelooflijk moest worden gestraft: vijf maanden detentie, intrekking van de uitkering en terugvordering van bijna honderdduizend euro, het bedrag dat zij sinds 2004 aan bijstand had ontvangen. Bovendien werd het gros van de huisraad afgevoerd.

Pogingen om een nieuwe uitkering aan te vragen strandden, omdat niet alle gegevens konden worden aangeleverd: één zoon zat in de gevangenis en zijn pasje was geblokkeerd. Het gezin moest leven van geld van de familie en dat was niet genoeg. Werkgevers verkochten meteen nee.

Zij begrijpt tot op de dag van vandaag ook niet waarom zij hiervoor ongelooflijk moest worden gestraft

In wanhoop benadert oma het maatschappelijk werk dat haar meedeelt: 'We kunnen niets voor u doen' en de Sociale Dienst stuurt haar met haar doos rekeningen eenvoudig weg. Het isolement vanuit de burgerlijke samenleving is bijna totaal. Verzekeringen worden niet meer betaald, de huur steeds op het allerlaatste moment, totdat de rek er bij de familie uit is.

Teruggefloten

In mei 2013 krijgt een pastoraal werker contact met het (oosters-orthodoxe) gezin. Hij zorgt voor een wekelijks pakket van de Voedselbank en voedselbonnen van Caritas.

Wekelijks legt hij korte bezoeken af, schakelt een maatschappelijk werker in, die na een tijdje echter wordt teruggefloten 'omdat hij te veel tijd aan dit gezin besteedt'. Het verhaal van de pastor bij een hoorzitting van de Sociale Dienst – over de afwijzing van een nieuwe uitkeringsaanvraag – wordt niet serieus genomen. Een rechter wil zijn verhaal niet eens horen. Uiteindelijk stapt de woningbouwvereniging naar de rechter wegens huurachterstand. Een ontruimingsbevel laat niet lang op zich wachten, de huisuitzetting is onafwendbaar.

De vader van de twee kindjes vliegt door de spanning in een geleende auto uit de bocht en raakt lichamelijk ernstig gehandicapt

Blijvende nood

Het gezin is sinds het voorjaar van 2014 thuisloos en zwerft zonder inkomen langs familieleden, die eigenlijk geen onderdak mogen verlenen omdat anders hun uitkering door de regeling van vooroordelers in gevaar komt.

De vader van de twee kindjes vliegt door de spanning in een geleende auto uit de bocht en raakt lichamelijk ernstig gehandicapt. In een noodopvang krijgen moeder en kinderen vervolgens onderdak. De pastor brengt de rest van het gezin in contact met het Leger des Heils en de Caritas.

Het perspectief is na een jaar ongewis. ■

Colofon

De *PWN-Brief* is een viermaandelijke uitgave van het PWN en verschijnt in de maanden april, augustus en december.

ISSN 2214-1146

Interviews en teksten

Jan van der Zandt m.s.c.
Hélène van Hout

Lay-out en eindredactie

Hélène van Hout

Druk

Drukkerij *Zelfkrant*
's-Hertogenbosch

Contactadres

Pastoraat Woonwagengewoners in Nederland - PWN
Stichting Media PWN
Stichting Mgr. Bekkersfonds
Emmaplein 19 C
5211 VZ 's-Hertogenbosch
T. 073-7370223
E: pwin@telfort.nl
Meer informatie onder:
www.rkdiaconie.nl

Giften

Een vrijwillige bijdrage om deze *PWN-Brief* te bekostigen stellen wij zeer op prijs en is welkom op NL59 RABO 0121 9051 01 ten name van Pastoraat Woonwagengewoners in Nederland te 's-Hertogenbosch.
Giften voor acute noodhulpverlening ten behoeve van woonwagengewoners, Sinti en Roma: NL19 RABO 0121 9827 42 ten name van Stichting Mgr. Bekkersfonds te 's-Hertogenbosch.

Het PWN wordt ondersteund door een solidariteitsbijdrage van de gezamenlijke religieuzen in Nederland via de Commissie PIN.

Met weinig woorden...

- Noodzakelijke hulp -

'Omdat er geen verwarming is verblijven leden van het gezin regelmatig bij familieleden elders. Voedselbonnen kun je in een envelop door de bus gooien. Luiers kun je achter in de schuur zetten: het tweede poortje rechts om de hoek achter.

Een praatje aan de deur of een kopje koffie binnen:
je doet ze er een groot plezier mee.'

Advies van **een pastor** aan de diaconale werkgroep voor hulp aan een gezin in nood.

- Voor onze dierbaren -

'Dames en heren, de wereld lijkt op het moment wel één grote brandhaard: overal wordt gevochten en staan mensen elkaar naar het leven. Om ons heen zien we opkomend racisme, onverschilligheid, antisemitisme en vreemdelingenhaat. We moeten waakzaam zijn en deze uitingen bestrijden met alle ons ten dienste staande middelen, in de hoop dat onze dierbaren niet voor niets gestorven zijn.'

Zoni Weisz op 19 mei 2004 tijdens de herdenking van het Zigeunertransport in Westerbork

- Over insluiting -

'Het is ook altijd de samenleving die wil insluiten en nooit de een of andere achterstandsgroep die roept van: "En nu willen we jullie burgers eens insluiten, of je dat nu wilt of niet." Je leest ook nooit dat leden van de samenwerkende achtergestelde groepen zich zorgen maken over de achterstand van burgers of afwijkend gedrag van hen signaleren.'

Hans Heringa in het jaarverslag 2012-2013 van Foundation Transfer

Adreswijziging

PWN - Media PWN - Mgr. Bekkersfonds

Door een interne verhuizing zijn het huisnummer en het telefoonnummer van het landelijk bureau gewijzigd.

Huisnummer ~~19-B~~ is nu **19 C**
Telefoonnummer ~~073-6921399~~ is nu **073-7370223**